

A bírálóbizottság értékelése

Ullmann Tamás könyve: *A láthatatlan forma. Sematizmus és intencionalitás* - a megpályázott akadémiai doktori cím alapmunkája -, egyértelműen bizonyítja a pályázó kiemelkedő, a megadott tématerületre vonatkozó átfogó ismeretét, elemzési készségét és egységes látásmódját, valamint újszerű eredményeit. Mutatja mindezt a munka recepciója is, amely több recenzióban, illetve számos hivatkozásban fejeződik ki. A pályázó oktatói, kutatói és gondolkodói működése egységes irányt tár fel, amelynek kiemelkedő eredménye a 2010-ben megjelent munka. A 2012-es *Az értelem dimenziói* című monográfiája továbbfejleszti a korábbi eredményeket. Olyan kutatói-gondolkodói pályát látunk kibontakozni, amely a kortárs magyar filozófia jeles teljesítményei közé tartozik.

A könyv címében szereplő általános tárgymegjelölés: a „láthatatlan forma”. A „láthatatlan forma” a tapasztalatban állandóan működésben levő, kanti kifejezéssel: figuratív sematizáció középponti mozzanatát jelenti. A kifejezés egy kettős problémát jelöl. Egyfelől azt a kérdést veti fel, hogy milyen szerepet játszik a láthatatlan forma a tapasztalatban, másfelől pedig azt, hogy mennyiben tárható fel ez a működés. Honnan tudhatjuk, hogy a tapasztalatban hogyan működik valami, ha sohasem jelenik meg, hanem valamiféle lehetőségfeltételt vagy alapot nyújt mindannak számára, ami megjelenik? Milyen értelemben beszélhetünk arról, amit Ullmann – Husserl által is használt kifejezéssel – több helyen „fenomenológiai tudattalan”-nak nevez és miként lehet ezt hozzáférhetővé tenni?

Ullmann a „láthatatlan formá”-ra vonatkozó megvilágító erejű, önálló fejtegetéseiben termékenyen kapcsolódik a kanti sematizmushoz, a husserli intencionalitáshoz, genetikus fenomenológiához és ösztön-fenomenológiához, a heideggeri fundamentálonológiához, a wittgensteini aspektus-látás koncepciójához és Merleau-Ponty kiazmus-filozófiájához. Ennek során sematizmus és az intencionalitás két kiemelt szempontját követve olyan tematikus teret talált, amelyben képes a lényeges filozófiai kérdések kijelölésére és az alteráló válaszok bemutatására. Ami mindkét szempontot végső soron egybefogja, az nem más, mint a köztük végbemenő és szüntelenül zajló dinamika, amelyben nincs kitüntetett pont, ahonnan vizsgálhatnánk a szabályt és kereteket adó sémát, vagy rögzíthetnénk a ráirányulás egyértelműségét. Az értelmes észlelet megnyitja a tapasztalat önkorrektív ismeretképző mezőjét, amiben a tárgy állandóan változik.

A mű gondolati eredményei tézisszerű megfogalmazásban:

1. tézis: a tudat ténye tagadhatatlan
2. tézis: a tudat és a világ szükségszerű korrelációban áll
3. tézis: tudat és világ szabályszerű korrelációban áll
4. tézis: a világ szükségképpen sematizált világ
5. tézis: a kognitív sematizálás kettős: figuratív és diszkurzív
6. tézis: az általában vett sematizálás kettős: kognitív és affektív.

A könyv egésze abban a felismerésben foglalható össze: a séma a láthatatlan forma.

A tudományos újdonság, amit a mű felmutat, a következőkben ragadható meg:

- a.) A munka a sematizmusproblémát tekinti a 19-20. századi kontinentális gondolkodás összefoglaló problémájának; ezen belül
- b.) A sematizmusprobléma és az intencionalitás szerves összekapcsolása;
- c.) A sematizmusprobléma beazonosítása további szerzőknél (Heidegger, Merleau-Ponty, Wittgenstein)
- d.) A sematizmusprobléma differenciális modellje.

ad a.): A sematizmusprobléma az értelemképződés problémája. A pályázó ebben az ismeretelméleti összefüggésben vázolja fel a történeti keret tematikus egységét. Ezt a tematikát azonban átvezeti a wittgensteini tudatkritikába és a Merleau-Ponty-féle

testfenomenológiába. A fenomenológia ontológiai fordulata nem kerül kifejezett elemzésre, ami a pályázó Heidegger-értelmezésének kereteit mutatja.

ad b.): Az intencionalitás gondolata eredeti felfogása szerint nem kifejezetten sematizmusprobléma, de a pályázó meggyőzően mutatja meg, hogy mégis az, noha új szinten és a új összefüggésben, ti. a fenomenológiai tudatfilozófia terepén.

ad c.): Első megközelítésben e szerzők alapszándéka semmiképpen sem a sematizmusrejtély megoldása, de a pályázó, önálló értelmezési teljesítményt nyújtva, megmutatja a problematika jelenlétét, elmélyítését és átalakítását az esetükben is.

ad d.): Ez az értelmezés a munka voltaképpeni gondolkodói teljesítménye. Párhuzamos oly kutatási eredményekkel, amelyek a 20. század második felének elsősorban francia gondolkodását jellemzik. Egyfajta filozófiai negativitásról van itt szó, ami az átöröklött nagy pozitívumok – lét, értelem, nyelvi jelentés, személy stb. – elvetésével az egységet a sokféleség differenciájaképpen fogalmazza meg. Az egység tehát a sokaság áttételes, negatív produktuma.

Ullmann Tamás értekezése a mai magyar – és nem csak magyar – filozófiai irodalomban kiemelkedőnek számít, mind a célkitűzés, mind a kivitelezés tekintetében. Elemzése nem egyszerűen alapokig hatoló, hanem kellő invencióval olvassa újra az ismert elgondolásokat, s teremt belőle saját filozófiai álláspontot. Végző, letisztult eredménye: „Az értelem az, ami nélkül nincs tárgy, nincs tapasztalat, nincs nyelv és nincs tudat sem.”